

Asya Studies

Academic Social Studies / Akademik Sosyal Arařtırmalar
Year: 8 – Number: 27 p. 267-270, Spring 2024

Eski Uygurca Kayıt ve Listeler, Berker Keskin, Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları, 2023, ss. 297. ISBN: 978-605-72168-2-3*

Old Uyghur Registers and Lists, Berker Keskin, Çanakkale: Paradigma Academy Publications, 2023, ss. 297. ISBN: 978-605-72168-2-3

DOI: <https://doi.org/10.31455/asya.1425330>

Kitap İncelemesi /
Book Review

Makale Geliř Tarihi /
Article Arrival Date
24.01.2024

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
16.03.2024

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
28.03.2024

Asya Studies

Oktay Dere

Yüksek Lisans Öğrencisi

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve
Edebiyatı ABD, Eski Türk Dili Bilim
Dalı

oktaydereee@gmail.com

ORCID: 0000-0002-0666-0267

* “COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” beyanları: Bu makale için herhangi bir çıkar çatışması bildirilmemiştir. Bu makale, Creative Commons lisansı altındadır. Bu makale için etik kurul onayı gerekmemektedir.

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Dere, O. (2024). Eski Uygurca Kayıt ve Listeler, Berker Keskin, Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları, 2023, ss. 297. ISBN: 978-605-72168-2-3. *Asya Studies-Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar*, 8(27), 267-270.

UYGUR SİVİL BELGELERİNDEN KAYIT VE LİSTELER

Uygurlar yaşadığı coğrafya gereği pek çok etnik grupla sosyal, kültürel ve ticari etkileşim içerisinde olmuşlardır. Bu etnik gruplarla yaşanan etkileşimler sayesinde Uygurlar zamanla birçok inanç sistemini benimsemiş ve bu inanç sistemleriyle ilişkili metinleri kendi dillerine tercüme etmişlerdir. Uygurlardaki tercüme faaliyetleri sonucu büyük çeviri-dinî edebiyat ortaya çıkmıştır. Ancak Uygur edebiyatı sadece dinî metinlerden ibaret değildir. Dinî metinlerin yanı sıra tercüme olmayan ve herhangi bir dinî ibare içermeyen sivil metinlerin sayısı da az değildir. Sivil metinler kısaca; astronomi, tıp, satış, kiralama, takas, borçlanma, evlat edinme, azat etme, vasiyetname, dilekçe, makbuz belgeleri vb. şeklinde sıralanabilir. Bu belgelerin yanı sıra sivil metinler içerisinde bazı kayıt ve listeler de bulunmaktadır. Bu metinler çoğunlukla birtakım tüketim mallarının, vergilerin ve bağışların vb. listelendiği metinlerdir. Eski Uygurca kayıt ve listelerden haberdar olmamızı sağlayan ilk araştırmacı W. Radloff'tur. W. Radloff, *Uigrische Schriftstücke, in Text und Übersetzung* (1906) isimli çalışmasında bir kayıt metnini neşretmiştir. Daha sonra yine W. Radloff, *Uigurische Sprachdenkmäler* (1928) adlı eserinde sekiz tane kayıt ve liste metnini neşretmiştir. Radloff'tan sonra Li Jingwei 吐鲁番回鹘文社会经济文书研究 [Turfan Uygurlarının Sosyo-Ekonomik Belgeleri Üzerine Araştırma] (1996) adlı eserinde, W. Radloff'un, *Uigurische Sprachdenkmäler* adlı eserindeki beş tane kayıt ve liste metninin yeniden neşri yapmıştır. Bahsedilen çalışmaların dışında Eski Uygurca kayıt ve listeler üzerine daha pek çok çalışma yapılmıştır¹. Ancak bu çalışmalar doğrudan liste ve kayıtları ele alan çalışmalar değil, diğer sivil metinlerle birlikte birtakım kayıt ve liste metinlerini neşreden ve inceleyen çalışmalardır. Kayıt ve listeler üzerine yapılmış en güncel çalışma Berker Keskin tarafından hazırlanan ve burada tanıtılacak olan *Eski Uygurca Kayıt ve Listeler* (2023) isimli çalışmadır. Çalışma doğrudan kayıt ve liste metinlerine yönelik olması ve söz konusu metinleri bütüncül bir şekilde ele alması bakımından diğer çalışmalardan ayrı tutulmalıdır. Keza bir neşir çalışması olan bu çalışmada yüz kırk beş kayıt ve liste metninin neşri yapılmış ve bu yüz kırk beş metinden yüz biri ilk defa bu çalışmada neşredilerek Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Bu bakımdan da Keskin'in bu çalışması ayrıca önem kazanmaktadır.

Çalışma başlıca dört, toplam olarak altı bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm *Giriş* (s. 1-4) bölümüdür. Bu bölümde ilk olarak çalışmanın konusu, amacı, çalışmada neşredilen metinlerin adlandırılması hakkında bilgi verilmiştir. Ardından liste ve kayıt üzerine yapılmış çalışmalardan ve son olarak da çalışmada kullanılan yöntemden bahsedilmiştir.

Eserin ikinci bölümü ve ana bölümlerinden biri *Transkripsiyon* (s. 5-100) isimli bölümdür. Bu bölümde *Resmî Kayıt ve Listeler* (RKL) ve *Kişisel Kayıt ve Listeler* (KKL) şeklinde sınıflandırılarak bu başlıklar altında yüz kırk beş kayıt ve liste metni transkripsiyonlu olarak verilmiştir. Transkripsiyonlu metinden önce her bir metnin başında bu çalışmadaki numarası, arşiv kodu, katalog numarası ve eğer söz konusu metin üzerine daha önce yapılmış bir çalışma varsa o çalışmada metnin geçtiği sayfa aralığı verilmiştir. Ardından transkripsiyonlu metin verilmiştir. Transkripsiyonlu metin verilirken pek çok metin tamiri ve yeni okuma yapılmıştır. Bu tamir ve okumalar yapılırken söz konusu metin üzerine daha önce yapılmış bir çalışma var ise o çalışmadaki metin tamiri yahut okuma dipnotta belirtilmiştir. Ayrıca gerekli görüldüğünde metin içindeki birkaç terim de yine dipnotta açıklanmıştır. Metin içindeki tamir edilemeyen ve okunamayan kısımlardaki sözcük parçaları da metinde transliterasyon harfleriyle gösterilmiştir. Örnek bir metin transkripsiyonu (s. 22-23) şu şekildedir:

KKL003 CH/U 6107 V RASCHMKAT, NO: 179

[Vér 2016, 217-218 (UIReg01); Korkmaz/Keskin 2018, 88-89; Vér 2019, 157-159 (UIReg01)]

1. bir böz bilä iki bö[z]
2. orda ikirär böz yemiş-kä
3. intu-nuñ bir böz özi-niñ
4. kum-ka barmış at täriñä
5. yana başlap yam-ka bargu-ç[1-lar-ka]
6. beş böz sadı ulagı-nıñ bir b[öz]
7. altı otuz-ka yana başlap turpan
8. baban s(ä)vinç-nüñ bir böz bägiçü[k-]
9. -kä tüknü bor [ ] orda ikirär

¹ Eski Uygurca kayıt ve liste metinleri üzerine yapılmış çalışmalar hakkında bilgi için bkz: tanıtılan çalışma: 2-3.

10. [ ]K bir böz iki

Çalışmanın üçüncü ve diğer ana bölümü *Türkiye Türkçesine Aktarım* (s. 101-140) isimli bölümdür. Bu bölümde, bir önceki bölümde transkripsiyonlu olarak verilen yüz kırk beş metnin Türkiye Türkçesine çevirisi yapılmıştır. Çeviri yapılırken genel olarak orijinal metne sadık kalınmıştır. Ancak gerekli görülen yerlerde çevirinin daha anlaşılır olması için çeviriye müdahale edilmiştir. Çeviriye yapılan müdahaleler parantez işareti içerisinde gösterilmiştir. Ayrıca transkripsiyonlu metin verilirken yapıldığı gibi her metnin başında ilgili metnin bu çalışmadaki numarası ve arşiv kodu verilmiştir. Örnek bir çeviri (s. 140) şu şekildedir:

KKL126 *U9005_SEİTE 2 (T I/ TM 240)

(1-15) On birinci ay Tämür Buka'ya bir [...] verdiğim *kalan* (vergisi): Yarım bez, bir deve, bir at verdim. Yine han (vergisi) için verilecek bezi hazırlayıp bir bez verdim. Yine tütün (vergisi) için yarım bez verdim. Yine han (vergisi) için verilecek yarım bezi de hazırlayıp bir (ve) yarım bez verdim. On birinci ayın sekizinde yine ayın on sekizinde han (vergisi) için verilecek bez diye bir bez verdim. Yine <<Kar.>> Elçi'ye bir bez verdim.

Çalışmanın dördüncü bölümü *Dizin* (s. 141-283) bölümüdür. Bu bölümde neşredilen metinlerdeki sözcüklerin alfabetik dizini verilmiştir. Dizin bölümü oluşturulurken bağlamli dizin yerine sıklaştırılmış gramatikal dizin tercih edilmiştir. Yani sözcük yalın haldeyse sadece sözcüğün baş harfi eğer sözcük ek almış ise sözcüğün baş harfi ve sözcüğe gelen ek gösterilmiştir. Ayrıca dizin oluşturulurken çalışmanın sayfa numaraları değil, çalışmadaki metin numarası ve sözcüğün geçtiği satır numarası verilmiştir. Örneğin *ün-* fiili (s. 269) dizinde şu şekilde gösterilmiştir:

ün- yükselmek, açığa çıkmak; gitmek, uzaklaşmak
 ü.-sâr KKL050/10, KKL050/21
 ü.-gü KKL011/9
 [=3]

Çalışmanın bir sonraki bölümü *Kaynakça* (s. 285-290) bölümüdür. Bu bölümde çalışmada istifade edilen kaynaklar alfabetik olarak sıralanmıştır.

Çalışmanın son bölümü ise *Tıpkıbasım Örnekleri* (s. 291-297) bölümüdür. Bu bölümde çalışmada neşredilen Ch/U 7441 v; U 5485; U 5849; U 6027 r, Ch/U 7007 v, Ch/U 7334 r, U 5514, U 6154 kodlu metinlerin (fragmanların) tıpkıbasımları verilmiştir. Metinlerin tıpkıbasımı verilirken ilgili metnin çalışmadaki numarası, arşiv kodu ve muhafaza edildiği kurum belirtilmiştir.

Söz konusu çalışma değerlendirildiğinde bazı hususlar göze çarpmaktadır. Bu hususlar şu şekilde sıralanabilir:

1. Çalışmadaki *Giriş* bölümü oldukça kısa olduğundan bu bölüm içerisindeki bilgiler de yeterli değildir. Örneğin Uygurca kayıt ve listeler üzerine yapılmış çalışmalarından bahsedilirken birkaç çalışma dışında çalışma isimlerine ve içeriğine dair bilgi verilmemiş sadece araştırmacıların isimlerine yer verilerek ilgili araştırmacıların çalışmalarının tam künyelerinin kaynakça bölümünde verildiği söylenmiştir. Ayrıca Eski Uygurca kayıt ve listeler üzerine yapılan çalışmalar da eksiktir. Örneğin çalışmada L. Clark'ın *Introduction to the Uyghur Civil Documents of East Turkestan (13th-14th cc.)* (1980) isimli doktora tezinden bahsedilmemiştir. Clark'ın çalışması doğrudan bir neşir çalışması olmasa da sivil belgeler içerisinde bazı kayıt ve liste metinlerini gramer ve söz varlığı açısından inceleyerek sınıflandırması bakımından önemlidir. Bu bakımdan Clark'ın çalışması da zikredilmelidir. Eldeki çalışmada sadece, Eski Uygurca kayıt ve listeler üzerine yapılmış doğrudan neşir ya da bir kısmında söz konusu metinlerin neşredildiği çalışmalar verilmiş olacak ki Clark'ın çalışmasından bahsedilmemiştir. Ancak ilgili neşir çalışmaları da eksiktir. Örneğin, A. Şen tarafından hazırlanan *Uigurische Sprachdenkmaler'den Seçme Uygur Hukuk Belgeleri* (2004) isimli yüksek lisans tezinden bahsedilmemiştir. Oysa ki eldeki çalışmada *RKL05, KKL051, KKL053, KKL054, KKL057, KKL058, KKL125, KKL126* numaralarıyla verilen metinler daha önce Şen'in çalışmasında neşredilmiştir. Bu sebeple Şen'in çalışmasından da bahsedilmesi gerekmektedir. Bunların yanı sıra Çin'de söz konusu metinlerle ilgili Çince ve Yeni Uygurca çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalardan sadece, Li Jingwei ve Geng Shimin'in birer çalışmasından bahsedilmiş ve yararlanılmıştır. Diğer çalışmalar da tespit edilerek eldeki çalışmaya eklenmelidir.

2. Eski Uygurca metin neşri çalışmalarında, okuyucuya veya araştırmacıya, çalışmada neşredilen fragmanlar hakkında bir ön bilgi vererek kolaylık sağlaması vb. sebepler bakımından fragman tablosu veya listesi olmazsa olmazlardandır. Ancak çalışmada, neşredilen fragmanların bir tablosu yahut listesi bulunmamaktadır. Çalışmada neşredilen fragmanların bilgisine ancak ilgili fragmanın neşredildiği sayfada ulaşılabilmektedir. Bu sebeple bütünlüklü olarak ilk defa bu çalışmada neşredilen yüz bir metnin hangi metinler olduğu bilgisi de ilgili metnin neşredildiği sayfaya bakılmadığı takdirde bilinmemektedir. Bu bakımdan çalışmaya bir fragman tablosu veya listesi eklenmesi faydalı olacaktır.

3. Çalışmanın *Transkripsiyon* bölümünde metinler *Resmî Kayıt ve Listeler (RKL)* ve *Kişisel Kayıt ve Listeler (KKL)* şeklinde sınıflandırılarak bu başlıklar altında neşredilmiştir. Ancak resmî kayıt ve listelerin ve kişisel kayıt ve listelerin içeriklerinin ne olduğu ve neden ilgili başlık altında ele alındığı hakkında bir bilgi bulunmamaktadır. Ayrıca *Kişisel Kayıt ve Listeler* başlığı altında neşredilen metinlerden *KKL056* numaralı metin sadece şahıs adlarının listelendiği bir metinken, *KKL057* numaralı metin çeşitli şahıslara verilen şarap miktarını gösteren bir metindir. Bu sebeple söz konusu metinler için resmî ve kişisel sınıflandırması oldukça genel bir sınıflandırma olup bu sınıflandırma daha da özelleştirilebilir.

4. Çalışmanın *Transkripsiyon* adlı neşir bölümünde metinler neşredilirken sadece yazı çevrimi (transkripsiyon) verilmiştir. Oysa Eski Uygurca metinlerde imlâ konusu da oldukça önemlidir. Bu sebeple neşredilen metinlerin harf çevrimi (transliterasyon) de verilmelidir.

5. Eski Uygurca kayıt ve liste metinleri özgün ve sivil metinler olup, bu metinlerde imlâ, içerik, terminoloji gibi üzerine açıklama gerekebilecek pek çok unsur bulunmaktadır. Mesela vergi çeşitleri veya ölçü çeşitleri ve birimleri bunlara örnek verilebilir. Ancak çalışmada herhangi bir *açıklamalar* ya da *notlar* bölümü bulunmamaktadır. Sadece birkaç dipnotta okuma, anlam veya kökene dair bilgi verilmiştir.

6. Çalışmada bir sonuç bölümü bulunmamaktadır. Genelde Eski Uygurca metin neşri çalışmalarında sonuç bölümü bulunmaz ancak bu çalışma ilgili metinler üzerine yapılmış ilk bütüncül çalışma olması sebebiyle çalışmanın diğer çalışmalardan farkı, önemi, alana faydaları üzerinde durulan bir sonuç bölümü eklenebilir.

7. Çalışmanın *Önsözü*'nde Eski Uygurca kayıt ve liste metinlerinin para ve ölçü birimleri, eşya adları, yiyecek-içecek adları ve özellikle kişi adları bakımından önemli bir dil malzemesi olduğu vurgulanmıştır ancak bu adların herhangi bir listesi verilmemiştir. *Dizin* bölümünde ise tüm sözcükler alfabetik olarak verilmiştir. Bu sebeple söz konusu adları okuyucuya veya araştırmacıya toplu bir şekilde sunmak için *Dizin* bölümü içerisinde bahsedilen adların ayrı bir dizini yapılabilir ya da bu adlar *Dizin* bölümü dışında liste olarak verilebilir.

Berker Keskin tarafından hazırlanan bu çalışma doğrudan Eski Uygurca kayıt ve liste metinlerini ele alması bakımından öncü ve bütüncül bir çalışma olup oldukça önemlidir. Bunun yanı sıra çalışmada neşredilen yüz kırk beş metinden yüz birinin bütünlüklü olarak ilk defa bu çalışmada neşredilmiş olması bu çalışmayı ayrıca değerli kılmaktadır. Ayrıca bundan sonraki baskıda yukarıda bahsedilen düzeltme ve eklemelerin yapılması, çalışmanın okuyucular ve araştırmacılar için daha kullanışlı ve yararlı olmasını sağlayacaktır. Bu vesileyle Berker Keskin'i tebrik eder ve bu çalışmanın Eski Uygurca araştırmalarında faydalı olmasını dileriz.

KAYNAKÇA

- Clark, L. (2004). Introduction to the Uyghur Civil Documents of East Turkestan (13th-14th cc.), (Unpublished Doctoral Thesis), Bloomington: Indiana University.
- Keskin, B. (2023). *Eski Uygurca Kayıt ve Listeler*. Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları.
- Li Jingwei (1996). *吐鲁番回鹘文社会经济文书研究 [Turfan Uygurlarının Sosyo-Ekonomik Belgeleri Üzerine Araştırma]*. 乌鲁木齐市 [Urumçi]: 新疆人民出版社 [Sincan Halk Yayınevi].
- Radloff, W. (1906). Uigrische Schriftstücke, in Text und Übersetzung. (Ed. A. Grünwedel). Bericht über archäologische Arbeiten in Idikutschari und Umgebung im Winter 1902-1903 Vol. I İçinde (s. 181-195). München: Verlag der K. B. Akademie der Wissenschaften.
- Radloff, W. (1928). *Uigurische Sprachdenkmäler*. Leningrad: Verlag Der Akademie Der Wissenschaften.
- Şen, A. (2004). Uigurische Sprachdenkmäler'den Seçme Uygur Hukuk Belgeleri, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.